

pistolari preparat per Josep Maria Domínguez han de completar la col·lecció. Només cal desitjar que es pugui culminar feliçment i que trobi els seus lectors.

Enric CASSANY
(Universitat Autònoma de Barcelona)

Robert ROBERT. *Barcelona avui en dia.* A cura d'Enric Cassany. Barcelona: Empúries, 2004. 158 p.

Allò que sorprèn, d'entrada, de l'edició de l'obra catalana de Robert és que avui interessa. I interessa perquè, tot i ser escassa (la constitueixen vint-i-set articles de costums, publicats a *Un Tros de Paper* entre 1865 i 1866), ha tingut un ressò crític poc corrent en el decurs del segle XX, i perquè conserva un humorisme intrascendent que, al marge de les seves deficiències lingüístiques, resulta encara atractiu a ulls del lector actual. De la importància —representativa i literària— que ha adquirit Robert en la tradició prosística catalana, en parla Enric Cassany, curador del recull, en el pròleg. La dada que posa més èmfasi a l'abast de la repercussió són les edicions: Robert fou continuament editat en dates posteriors al XIX, i participà d'algunes de les plataformes culturals que configuren emblemàticament el panorama de la literatura catalana contemporània: el modernisme de L'Avenç, el Noucentisme de l'Editorial Catalana i la política cultural dels anys trenta, tant arran d'iniciatives privades (l'editorial

Rosa dels Vents, de Josep Janés) com públiques (el servei de Cultura del Front de la Generalitat, creat pel govern de la República a l'inici de la guerra civil). En tots tres moments, l'edició (parcial o completa) dels quadres costumistes fou considerada útil perquè proporcionava un referent vàlid a una cultura que —fluctuacions estètiques i històriques a banda— tenia la necessitat d'establir uns orígens que la legitimessin. Aquesta transmissió ininterrompuda en la (diguem-ne) fixació d'un canó prosístic contemporani ha de posar-se en relació, a la vegada, amb l'apropiació deguda i més o menys versionada que, des de posicions molt diverses, en feren alguns escriptors. Perquè en l'aspecte de la creació prosística la influència de Robert fou també difusa, profunda i duradora. L'apropiació (o, en menor grau, la influència) operà per vies diferents: Vilanova el succeí en la pràctica del gènere, bo i passant-lo pel sedàs d'una melangia desencisadora; Oller i Yxart es familiaritzaren amb les concrecions —inevitablement deficitàries— del català parlat a través dels seus quadres i hi trobaren un model vàlid de còpia del real; Carner i Pla el reinvidicaren perquè n'havien après una tècnica d'observació, i optaren per la mateixa tria temàtica. La vigència de la seva prosa, a més, continuà en les etapes de postguerra i democràcia a través, principalment, de dues iniciatives popularitzadores: la d'Antologia Catalana (en efervescència durant la dècada dels seixanta) i la que iniciaren dues plataformes periodístiques a les acaballes dels vuitanta: el *Diari de Barcelona* i l'*Avui*, que difongueren l'autor en col·leccions

vinculades a sengles diaris. La darrera aportació a la recuperació (parcial) de Robert ha estat la de Josep M. Casasús, que l'ha ressituat en la tradició de l'articulisme periodístic en l'antologia *Periodisme català que ha fet història* (Barcelona: Proa, 1996, p. 56-61). Encara que ara mateix és possible de pervenir a alguna d'aquestes edicions, la difícil accessibilitat dels textos i la dubtosa fiabilitat de la transmissió textual feien necessària una edició. La que ofereix Cassany resulta òptima, en aquest sentit, perquè transcriu directament els articles publicats a *Un Tros de Paper* (no es conserven els originals dels textos facilitats a la impremta) que, d'acord amb els criteris que solen regir les edicions prefabricades, han estat mínimament normativitzats. Cal assenyalar que el curador, a l'hora de disposar els articles en el recull, ha optat pel criteri de la fidelitat cronològica: els ordena segons les dates de publicació (i no d'acord amb unes àrees temàtiques com féu Joan-Lluís Marfany, responsable del recull d'Antologia Catalana, 1965).

Partint de la idea que «Les coses petites són les més grans», Josep Yxart, en un article de 1878 («*Quadros en prosa* per Joan Pons y Massaveu». *Obras catalanes*. Barcelona: Tip. L'Avenç, 1895, p. 124), defensava la pràctica d'un costumisme de menudències, centrat en la vida quotidiana de la classe mitjana barcelonina. Sense entendre's-hi massa, l'escriptor havia de ser capaç de fer «fotogràfiques representacions» d'aquesta realitat observada, amb l'objectiu final de reformar-la utilitzant, si convenia, la caricatura. Els quadres en prosa de Robert encaixen bé amb aquest pro-

pòsit. L'autor se'n serveix a fi de ridiculitzar la mesocràcia barcelonina coetània, d'acord amb un tarannà liberal, d'un humor més amable que el que aflora en els seus articles en castellà (en els aforismes d'*El mundo riendo*, de 1866, per exemple). En el pròleg, Cassany situa la trajectòria polícoliterària de Robert (que alternà la militància activa en el bàndol de Castelar amb la dedicació continuada a la traducció i l'articulisme d'actualitat en castellà) i li atribueix una concepció pragmàtica de la tasca de l'escriptor: «L'escriptura per a ell és una arma al servei d'un ideari liberal» («Introducció», p. 9). Partim, doncs, de la imatge d'un articulista que viu d'allò que escriu i està atent a una actualitat que, en tant que porta implícita una càrrega política i social, li interessa. Els quadres d'*Un Tros de Paper* s'han d'entendre segons aquestes premisses: són una obra d'encàrrec (de la mà del director de la publicació, Albert Llanas), tenen un interès comercial (que no invalida la intencionalitat literària, sinó que la relega a un segon terme) i van adreçats a un públic ampli. Per això últim, l'autor busca una complicitat amb el lector (una complicitat que ha de servir-li d'esquer) i la troba en l'humor. Si bé la intenció última de Robert és en bona part moral (algunes de les proses — «Ai, que han mort un noi», per exemple — acaben amb moralina), l'autor sap que allò que de debò interessa és arribar al lector i, per no trair-se (i trair els seus objectius reformistes), troba en l'humor una via hàbil de retratar la realitat irrealitzant-la. El gènere costumista és el que li va més bé per diverses raons: de mercat (té lectors), per-

sonals (hi està versat) i tècniques (el quadre l'acara a una situació de canvi constant, conflictiva, que vol retenir). La seva posició testimonial és indestruïble, a més, d'unes circumstàncies històriques concretes: en dona fe el mateix títol de l'edició (*Barcelona avui en dia*), extret d'una de les proses, que compromet un espai (Barcelona) amb un temps (els anys 1865-1866). En abordar l'articulisme en català, però, Robert ha d'enfrontar-se a un problema complex, inherent a la situació de la literatura catalana de l'època: la manca de models de llengua escrita que li puguin servir de referent (la seva mateixa «conversió lingüística» ha estat motivada per circumstàncies biogràfiques i no pas per una presa de posició militant). El dèficit lingüístic és greu i l'escriptor procura de pal·liar-lo mitjançant la «nota del natural»: l'ús de diàlegs breus i descripcions amb estructures calcades a les de la llengua parlada. On més reix és en l'ús dels diàlegs (a «Al mig del carrer» o a «Dos enamorats», per exemple), en els quals la disposició d'acotacions i de silencis provoca un efecte de distanciament en el lector, que percep el quadre com si es representés a escena (la mateixa tècnica serà recuperada, també amb un fi humorístic, pel Francesc Trabal de *L'any que ve*, 1925). D'altra banda, l'humor vehiculat per l'escriptura parlada posada en boca d'un jo narrador a cavall del sentimentalisme i del distanciament irònic serà la base de les primeres produccions literàries —prosa i teatre— de Rusiñol (vegeu Margarida CASACUBERTA. «El mite de l'humor rusinyolià». Dins: *De Rusiñol a Monzó: humor i literatura*. Barcelona: Publi-

cacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 32-33). Totes dues formes de l'humor són posades, en Robert, al servei d'un estil natural, viu, que dona via de sortida a la «maciza solidez de toda verdad» (són paraules d'Yxart en relació amb la prosa de Larra, a *Colección de artículos escogidos*. Barcelona: Biblioteca Clásica Española, 1885, XIV). Un humor que, passats els anys, encara resulta vàlid perquè va vinculat a una moralització desil·lusòria de vicis intrascendents de la realitat coetània.

Els vint-i-set articles d'*Un Tros de Paper* descobreixen tipus i escenes en un retrat moral (entenen per *moral* l'accepció francesa de *moeurs*: usos i costums) de la classe mitjana barcelonina. Com en la pràctica del costumisme romàntic castellà (Larra, sobretot), l'acció és mínima (serveix només d'apunt il·lustratiu a descripcions esquematitzades de la realitat) i sol anar acompanyada de reflexions personals per part del narrador (o, en determinats casos, d'algun dels personatges). El judici de la mirada de Robert és, de fet, el fil conductor de totes les proses: els atorga un aire familiar, no intencionat segurament, atesa la dispersió en què foren publicades. Els textos vehiculen una visió relativitzadora de la realitat, escèptica quasi, entre l'atenció (com la del badoc que tant agrada a Carner i que Robert destaca a «Barcelona avui en dia») i la distracció (vegeu «Misèria humana»). El *tempus fugit* és, en aquest sentit, una constant que posa en evidència la posa antiromàntica de l'articulista, especialment quan es qüestiona el concepte d'originalitat («L'any nou») o l'ambició de

superar-se (l'home està controlat per les circumstàncies, segons «Sí que estem frescos»). Si atenem la trajectòria biogràfica de l'escriptor, però, creurem que aquesta darrera reflexió és, de fet, una estratègia. Robert necessita tractar amb condescendència el lector potencial i la via de la humilitat li és còmoda. Fa un doble joc: d'una banda, presenta de forma minvada la seva capacitat d'incisió i, de l'altra, satiritza uns personatges i uns hàbits representatius de la societat urbana. Els tipus poden ser retratats de tres maneres: a través del diàleg (les «murmuradores» d'«Al mig del carrer», «Dos enamorats» i «De balcó a balcó»), la descripció externa («Un que neda bé», «L'home de barri» i «Uns hòmens de bé») i la triple perspectiva: la situació és descrita a través de l'òptica d'uns personatges que la contemplen («Hi ha un malalt» i «Los viudos»). Totes tres tècniques són vàlides a l'hora de treure a la llum uns vicis comuns risibles (la xafardia, l'orgull, la sol·licitud extrema i la hipocresia). La crítica que s'hi emet, a més, és feta des de i per a la realitat: ajuda més a suportar la quotidianitat — a través de la benevolència — que a evadir-se'n. Els quadres retraten fenòmens de caire divers: històrics (l'epidèmia de còlera a «Correspondència del temps», «Sí que estem frescos» i «D'allà mateix»), sociològics (la multitud incipient a «Ai, que han mort un noi!» i «Menu-dències») i antropològics (en la descripció de «Les quatre Rambles» i «Lo passeig de Gràcia»; del ball de màscares a «A sarau»; i dels nous hàbits socials lligats a l'oci: «Lo diumenge... a fora!»). Un parell de cops el costumisme es limita a escenes

privades («De matinet», confrontable amb l'article de Carner «Llevar-se tard») o de barri (la tertúlia a ca l'apotecari, a «La rebotiga») i, un sol cop, es refereix a una tradició heretada («Lo ball del Serrallonga»), exposada d'una manera poc entusiasta, qüestionadora. Pel que fa a l'humor, les proses més recixides són les que operen per metonímia: parteixen d'observacions puntuals (detalls) i les exagereu fins a arribar a l'absurd (vegeu «Lo nas» i «Comprar un meló»).

Ja finalitzant, i en relació amb la presentació paratextual de l'edició, cal expressar un dubte. Al lector li sobta, a primer cop d'ull, l'arbitrarietat en la línia editorial (les proses d'*Un Tros de Paper* són incloses dins una col·lecció de tendència indefinida, que difon fenòmens mediàtics com ara *El Codi Da Vinci* o Michael Moore), i no sap a quina causa respon: si a la negligència o a la voluntat d'atribuir a Robert un interès comercial poc escrupolós. El que és remarcable, però, i al marge d'una ubiqüitat sempre qüestionable, és que la publicació de *Barcelona avui en dia* ha coincidit amb d'altres fenòmens que revifien el llegat costumista. L'èxit del muntatge escenogràfic *El Pati* — a partir de textos dramàtics i narratius d'Emili Vilanova — (a càrrec de Guillem-Jordi Graells, fou representat en la temporada 2002-2003 del Teatre Lliure) o la popularitat dels articles de Quim Monzó, amb epígons en el gènere com Empar Moliner, demostren l'empremta i l'èxit del costumisme satíric, d'un costumisme adaptat als models representatius actuals. A partir d'ara, i sumant-se a aquesta tendència ja endegada, caldrà plantejar-se la neces-

stat de recuperar Emili Vilanova, un autor salvat parcialment de l'oblit el 2001, quan Quaderns Crema publicà —en una reedició esmenada— l'estudi amb què Antoni Vilanova li prologà les *Obres completes* de l'Editorial Selecta (*Emili Vilanova i la Barcelona del seu temps*, 1949). L'aportació vilanovina —superior en quantitat a la de Robert, i molt més influent, per aquest motiu, entre les classes populars—, no compta amb edicions solvents —res més enllà del recull de la «Biblioteca Perenne» de l'Editorial Selecta, terriblement suspecta— la qual cosa posa de relleu la precarietat en què la cultura catalana persisteix (especialment la referida al vuitcents). Una precarietat que pot ser corregida i que en l'àmbit acadèmic compta ja amb aportacions imprescindibles, com ara l'estudi de conjunt *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX*, d'Enric Cassany.

Maria DASCA BATALLA
(Universitat de Barcelona)

Apel·les Mestres, amb motiu del 150è aniversari del naixement (2004)

Dues noves edicions d'un Apel·les Mestres (1854 - 1936) molt divers han aparegut amb poc temps; una, si es vol, preparant l'aniversari del naixement de l'escriptor i l'altra, en plena celebració. La primera, *Cants íntims* (estudi introductor i edició de Joan Armangué i Herrero. Tarragona: Arola Editors, 2003, «Biblio-

teca Catalana, 16»), és una mostra poètica de 1889 —any en què l'autor donà a conèixer també *Balades i Idil·lis*— i aplega materials literaris d'entre 1876 i 1886 que prenen forma d'apunt senzill de l'emoció o d'impressió íntima. En canvi, la segona, *Àtila. Flors de sang* (edició de Miquel M. Gibert i pròleg de Marta Robles i Massó. Barcelona: Edicions de 1984, 2004, «Temps Maleïts, 19»), conté dues obres de 1917 que apareixen sota el tema i en el període de la Gran Guerra: un poema èpic dividit en 27 cants més un preludi i un epíleg, i un recull de 38 composicions de 1915-1917.

A més, també s'han publicat les *Llegendes del Montseny* (selecció a cura de Carme Rubio i M. Carme Bernal. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, «Contes i llegendes, 1»), «una selecció àmplia de llegendes, la majoria de les quals fan referència a un indret determinat del Montseny o bé de les rodalies d'aquest massís» que Mestres donà a conèixer en el llibre *Llegendes i tradicions del Montseny*, que rebé el Premi del «Llegendari popular català» de l'Institut Patxot el 1927 i s'edità el 1933.

Es tracta de tres obres molt diferents, però són de les poques contribucions d'aquest Any. Ens hem de fer ressò, tanmateix, del *Simposi Apel·les Mestres. En commemoració del 150è aniversari del seu naixement*, un acte poc difós que organitzà la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, conjuntament amb les Universitats de Barcelona i Autònoma de Barcelona i l'Institut de Musicologia Josep Ricart i Matas, del 9 al 11 de desembre de 2004.¹ La Reial

1. Agraïm sincerament la informació que ens n'ha facilitat el Dr. Joaquim Molas.